

બારીઆ વર્ણન.

રચનાર.

નર્મદાપુરી ભવાનીપુરી.

કુહો.

જોઈ માનસિંહ શુણિધિ, કરસન-સરસર
પ્રિતે મેં સ્મરણ કર્યું, સમુ પુસ્તક આ વાર.—૧

સુરત મધ.

કીસ્માની સામુ અખદ્ભા મિતવાળી સુવેલીમાં.

સુરત વિકટોરીયા પ્રેસમાં

મંજારાં મેં લેવાવ્યા હતાં. — ૧૯૭૬.

સંજ્ઞા. ૧૬૪૨.

સને ૧૮૭૬.

કીંમત ૧૫ આના.

[Faint circular stamp]

43

ખારીઆ વર્ણન.

રચનાર.

CCB

નર્મદાપુરી ભવાનીપુરી.

કુલો.

જોઈ માનસિંહ ગુણનિધિ, કદરદાન સરદાર;
પ્રિતે મં અરપણુ કર્યુ, લઘુ પુસ્તક આ વાર.-૧

સુરત ર.ધે.

કીજાની સાથુ અપદુલા બેગવાળી હવેલીમાં
સુરત વિક્ટોરીયા પ્રેસમાં
મંજારાંમ વિજાભાઈએ છાપ્યું.

સંવત. ૧૯૩૨.

સને ૧૯૭૬.

કૌમ્ભત શા આનો.

१९३

आ चोपडीनी छपामणी वींगरेनो
खरच महाराजा श्री मानसिंहजी
महाराजे आप्योछे.

પ્રસ્તાવના.

મને કવિતાનો ઘણો શોખ હોવાને લીધે હું અવકાશને સમયે એજ ઉદ્યોગ કરું છું.

મેં પિંગળનો અભ્યાસ નાંદોદની સેકંડ ગ્રેડ આંગ્લો વર્નાક્યુલર સ્કૂલના હેડ માસ્તર મેહેરબાન જયરામ રત્નજી પાસેથી કર્યો છે. એ અભ્યાસ મારો હિન્દુમુખી પરીપૂર્ણ થયા નથી. તે પૂર્ણ કરવાની મારી આકાંક્ષા છે. મેં બીજી વિદ્યાનો અભ્યાસ પણ એઓ સાહેબની પાસેથીજ સંપાદન કર્યો છે. તેથી હું તેમના મોટો આભારી છું. એ બદલે વાળવાને હું અશક્ત છું. પણ તે બદલે વાળનાર એક ઈશ્વરજી છે.

પ્રભુ પ્રાર્થના.

કુહો.

જય કડી યુર જયગમને, સારે સ્થાને સ્થાપ;
આ કવિતા જે હું રચું; તે તેનો પાતાપ. ૧.

સર્વ વિદ્વાન તથા કવિભૂષોને મારી ઝેલ અરજ છે કે
આ જાળ કાવ્યમાં જે જે ભૂલો હોય તે સુધારીને વાંચવાના
શ્રમ માફ કરશે. તો હું તેમનો મોટો આભાર માનીશ.
ઝેલ અરજ.

આ કવિતા સર્જનાને વાંચતાં રસ રહિત તો લાગશે કાર
જે કે કવિતામાં રસ, અલંકાર વિગેરે હોય તોજ રસિક લાગે
તે પ્રમાણે આમાં નથી.

હું, છું, તમારો આજ્ઞા ધારક રોડક
નર્મદાપુરી ભવાનીપુરી.

શ્રીબાા

શ્રી સરકાર મહારાજાધિરાજ મહા-

રાજા શ્રી માનસિંહજી મહારાજ.

સંસ્થાન ખાસીઆ.

હુ મહારાજાધિરાજ આપે રેવાકાંડા ઇલાકામાં સઘળા
રાજાઓ કરતાં સારો વિદ્યા સંપાદન કરીછે. એ વિદ્યારૂપી
રત્ન આપના કોમળ હૃદય કમળમાં રમી રહ્યાથી વિદ્વાનોના
ગાગુનો ગાગુના કરોછો, વિદ્યાના વ્યસનીઓને આહોછો,
અને વિદ્યારૂપી વૃક્ષનું ખીજ સારી રીતે વાવીને 'તેનું' ફળ
પોતાની પ્રજાને અખાડવાની ઇચ્છા રાખોછો; એવું ધારી
આ લઘુત્તમ કાવ્ય આપની સેવા વિષે અંતઃકરાગથી નમ્રતા
પૂર્વક અર્પણ કરું છું તે સ્વીકારશો.

અંતર લાપિકા.

મનહર હંદ

ભૂ માહીં વિશેષ યશ વાધીઓ આ વાવ દિસે,
નમે નર મોટામોટા આવી રોજ જેમને;
ભાળીને 'સિંહને જેમ ત્રાસી નાસી જાય દોર,
તેમ ત્રાસે હર્ષ તથા ભાળી ચોરો તેમને;
સુધારાના સામા' ધસે કુધારાના મૂળ હણે,
ફલાવે વિદ્યાનો રાસ હાલ દેશ એમને,
તર્ક ને વિતર્કના જ જાણી ગુણી એજ રાય,
કરં અરપણ નમી જેજ શ્રંય તેમને. ૧.

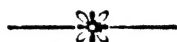
હું, છું, આપનો અશ્રુલક સેવક
નર્મદાપુરી ભવાનીપુરી.

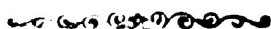
મંગળા ચરણ.

ઈશ્વર સ્તુતિ.

વસંતતિલકા છંદ.

પાયે નમું પ્રભુ તને ઉર ભાવ ધારી;
તારી ગતિ જગતથી ઘણી છેજ ન્યારી;
પક્ષી પશુ જન અને શુભ ઝાડ ભારો;
આધારછે સકળને પરિ પ્રહ્લ તારો.
તથી હરિ મુજ પરે કૃપા કરીને;
આપો મતિ શુભ અતિ જડતા હરિને,
તો તો રચું તમ કૃપા થકી ગ્રંથ નાં'ના,
જાણું નહિ લવ ગુરુ લઘુ માત્ર કાનો.
છે કાવ્યમાં મતિ અતિ ખરી મંદ મારી,
તેતો ટળે જવ કૃપા હરિ થાય તારી,
આશા પુરી કુડ મતિ પ્રભુ તુ વિહારી,
વાણી જીભે વિમળ દૈ કરવાર મારી.

કુહા.

- રેવાકાંઠા જે રૂડો, ધણિકો કે'વાય;
સંસ્થાન છે ખારીઆ, તે ધણિકા ગાં'ય. ૧
- પ્રાચીનથી એ ખારીઆ, છે ગાદીનું સ્થાન;
તેનું વર્ણન હું કહું, સુણો મારીને ધ્યાન. ૨
- પાનમ સરિતા નિકટએ, છે શોભીતું ગામ;
રામજી મંદિર આદિ ત્યાં, દેવોના છે ધામ. ૩
- શિવજી સુરજેશ્વર અને, સૂર્ય નામના દેવ;
તે દેવોના પ્રેમથી, કરે સર્વજન સેવ. ૪
- સરતટ પર શંકર તહાં, હંસનાથ આવાર;
વળી હરદમ લાલા તાણું, ધામ ગામની ખાંર. ૫
- ગણપતિ ને અંબાતાણાં, એ દેવાલય જેહ;
દરવાજાની નિકટ તો, શોભા આપે તેહ. ૬
- દેવગિરિની ઉપરે, દેવગઢ મહારાજ;
ખડુ પરતો ચાલે ખરો, તેજ દેવનો આજ. ૭
- જીર્ણ દુર્ગ એ ગામની, આજૂ બાજૂ છેજ;
નૂતન થઈએ માંડવી, તે શોભા આપેજ. ૮
- ઉર્દુ ને ગૂજરાતી ત્યાં, રૂડી બેજ નિશાજ;
જે માંડી અતિ હર્ષથી, ભણતાં દિસે બાજ. ૯
- લાઇખેરિ પુસ્તક થકી, રે'છે ભરી સદાય;
જેને ઈચ્છા થાય તે, મક્ત વાંચવા જાય. ૧૦

ઝોફિસ પોસ્ટ તાણી અને, ઝોપધ શાળા જેહ;
સૂખ પ્રજનને પામવા, સ્થાપી રાયે તેહ. ૧૧

મનહર છંદ.

આજ રાજ બારીઆનું સુધરેલું થોડું ઘણું;
રેવાકાંડા માંહિ સરવોપરી ગાણાયછે;
પ્રથમ હતો કુધારો બહુ એજ ગામ માંહિ,
તે કુધારો નિકળીને સુધારો થપાયછે.
બની સડકો સપાટ સાફ વાળેલીજ વાટ,
વારે વારે વારિ તેની ઉપરે છંટાયછે;
સડકોની બેઉ બાજુ કાનસોની હાર કાઢી,
કૃષ્ણ પક્ષ માંહિ તેમાં રોશની તો થાયછે.
રાજ ગ્રહ પાસે બાગ શોભીતો રચ્યો અથાગ,
જેની માંહે પુષ્પ પરીમળવાળાં થાયછે,
જુદા જુદા મોગરો ને અંપેલી અપાર સાર,
બહુ બેંકે તેની વાચ વાચે પ્રસરાયછે.
જુદા જુદા જાતિ તાણા ઝાડ ઇંગરેજી ઘણા,
જાણીને રૂપાળાં મહી લાવીને વવાયછે.
ભિન્ન ભિન્ન તેના રંગ જોવાને થાએ ઉમંગ,
નાસિકાને નેહ નહિ ચક્ષુ તો ચહાયછે,
વળી ગામ બારે એક રૂડું છે તહાં તળાવ,
તેના આરા સારા બાંધ્યા પથ્થરે સુધારીને,

નીરમળ નીર સ્થીર રહે ભર્યું તેમાં વીર,
 તેથી સુખ મળે ઘણું ના'વા નર નારીને;
 ચારે બાજુ પાળો થઈ ચુના ઇંટે તે ચાણાઈ;
 ફરે જળચર માંહિ ભક્ષને વિચારીને,
 એક ઉપયોગી તહીં રહે કચ્છ તેની માંહિ,
 તે તો જાણા જીવ મારી રાખે સ્વચ્છ વારીને.

કુહા.

કોયડાનો કુપ ત્યાં થકી, જોજન એક ગાણાય,
 જળ નિરોગો તેહનું, તેથી પીએજ રાય; ૧૨

હવા સારી પીપળોદની, માટે રાખી ભાવ,
 સાહેબ આવે તે તહિં, નાંખે છેજ પડાવ. ૧૩

મુખ્ય પાકમાં ઘડી ચાણા, ને ચોખા બહુ થાય;
 નિપજે મકાઈ તે બધે, સર્વ થકી વખાણાય. ૧૪

સારો કાઠ ઇમારતી, થાયે કુંગર માં'ય,
 વ્યાપારે વિદેશમાં, તે લોકો લઈ જાય; ૧૫

વન વર્ણન.

દેવ ગિરિ નામે તહાં, પર્વત મોટો એક,
 વનસગતિ ઉપયોગની, તેમાં ઉઝે અનેક; ૧૬
 સાગ સીસગને આમલી, ખાખર મહુડા જેહ,

- બદ્દા બાવળ લીમડા, એના ન મળે છેહ. ૧૭
- સીમળ, સાદડ, આમળી, જાંબુ, રાયાણુ, આલ, આવળ ટીમરવી અને, સમી વૃક્ષ પાણુ ભાળ. ૧૮
- ઈંદરજવને ગોખરૂ, ઘોળી મુશળી થાય, .
- ગરમાળાની શીંગ એ, ઘણી ગુણુકારી ગાણાય. ૧૯
- ચારોળી, કદળી અને, છે આંખાનો પાક, વડ ટેટા બહુ નીપજે, ખાચે કાળર કાક, ૨૦
- રોયાણુ નકટી ધાવડો, ઊંખરડાજ અપાર, ખેર કરમદા કળમચે, થાય રૌત્ર મોઝાર. ૨૧
- પારી જતક પુષ્પને, કાંટા શળીઓ પૂર; ખીલી અર્જુન પત્રિએ, શિવને ચઢે જરૂર. ૨૨
- સીતાફળને જાગફળ, એ પાણુ અપરંપાર, કદી અને બહુ ખાય તો વિકાર છે કરનાર. ૨૩.

ભુજંગી છંદ.

- ક્રૂર એ નગે ઘાતકી પ્રાણી ઝાઝા,
હાણે તે શિકારે ચઢીનેજ રાજ;
મહા ઝાડના જૂથતો ત્યાંજ થાયે,
દિને તે મહીં વ્યાધ્ર જૈને ભરાયે. ૧.
- રહે સાખરો રોઝ ચિત્તા અતિશે,
અને ભુંડ રીછો કપિ રાત વિષે;

મૃગો નાંબુકો લોંકડી જે કહાવે,
કદી માણસો હાથ ભાગ્યેજ આવે. ૨.

ખગો સારસો તીતરો વાટ ઘાટે,
વળી ખાજ ગીધો ઉડે માંસ માટે,
ફેરે સર્પ ઘા વીંછીઓ કબૂત્ર કારી,
નડે શાહુડી પીંછથી મારનારી. ૩.

ભમે ભુંગના વૃદ્ધ સુગંધ કાળે,
મળે પુષ્પ તેવું તહાં જે ખિરાળે,
સુગંધી મળી કે પછી સ્વાદ લેને;
પસે વાસ અંબૂજમાં ત્યાંથી જૈને. ૪.

ઘણા રક્તચંચુ મીઠા ખોલ ખોલે,
કરે ગાન મેના સુકંઠે અતોલે,
નમી અંબની ડાળ સારી તપાસી,
રહી ત્યાં વદે કોકિલા વાણી ખાસી. ૫.

ચઢે મેઘ આકાશમાં વીજ થાયે,
તહાં તે સમે મોર નાચે કળાયે;
રમીને કરે શબ્દ મહલાર રાગે,
સુગુંતાજ કાને અતી નિષ્ઠ લાગે. ૬.

રહે ચાતકો મેઘની આશ ધારી,
પિયે નાહિ ખીન્નું તજ સ્વાતિવારી,
અતિ એ વિના પક્ષીઓ છેજ ફરતી;
ભરી ખાજથી પેટ આનંદ કરતી. ૭.

કુહા.

ધત્તિદિ ધરિવર લીલા, વનની કહી ન જાય,
મારી અલ્પ બુદ્ધિ થકી, તે તો ના વાર્ણાય. ૨૪

રૂડા એ ગ્રામજ વિષે, માનસિંહજી રાય,
રાજ કરે શુભ રીતથી, નિર્મળ ન્યાયો થાય. ૨૫

પૃથ્વીરાજ મહારાજના, એ છે રૂડા સૂત.
ઘોટક વિદ્યાને વિષે, દિશે અતિ અદ્ભૂત. ૨૬

ગુજરાતી ઉર્દુ અને, લાટિન જે વિદ્યાય.
ઈંગ્રેજ એ સર્વમાં, નિપૂણ રાય કે'વાય. ૨૭

માનસિંહ મા'રાજનો, રૂડો શાંત સ્વભાવ,
પરમારથના કામમાં, પૂરો દિલ દરીઆવ, ૨૮

વળી રાયને વ્યાધના, શિકારનો અતિ પ્યાર,
મારી ગોળી એકને, પ્રાણ તર્ત લેનાર. ૨૯

બીજે નંબર મહિપનો, રેવાકાંડા માય,
નવ તોપોનું માનજે, મા'રાણીને ત્યાંય. ૩૦

હરિગિત છંદ.

માનસિંહ મા'રાજને છે માન તેથી ચોગાણું;
હરિ આપજે કરુણા કરી વળી કાપજે દુઃખ તે તણું;

એ માન આપે ચાહીને વિદવાનના સમાજને,
 પ્રભુ રાખજે સુખમાં સદા તું માનસિંહ મા'રાજને. ૧
 ગુણીઅલ ઘણા ને કદરવાળા ઉર દયાળું રાય છે,
 પ્રેમી દિશે પરજ તાણા શુભ તે પ્રજનું ચા'યછે.
 બહુ પ્રેમ રાખી પામરોના કાપી નાંખે વાજને,
 પ્રભુ રાખજે સુખમાં સદા તું માનસિંહ મા'રાજને. ૨
 જેવા ગુણી એ રાય તેવા પુત્ર તેને આપજે,
 રેવા તદે પ્રભુ આદિ નંબર તેહનો પછી થાપજે,
 અતિ રિધિ સિધિ અખૂટ તુજ ભંડારથી નિવાજને,
 પ્રભુ રાખજે સુખમાં સદા તું માનસિંહ મા'રાજને. ૩
 જયમ ચંદ્રની ચઢતી કળા શુદ્ધ પક્ષમાં દિશે ઘણી,
 ત્યમ ચઢતી કળા કરજે અતિ એ રાયની ગાદી તાણી,
 કરજે નિકંદન વેરીઓના વંશનું સમે આજને,
 પ્રભુ રાખજે સુખમાં સદા તું માનસિંહ મા'રાજને. ૪
 એ રાજ કરશે રીતથી નહિ ગેર રીતે ચાલશે,
 જે સંકટો પરજ તાણા એ ભાળશે તે ટાળશે;
 એ ટાળશે નિજ દશમાંથી જરૂર કુડા કાજને,
 પ્રભુ રાખજે સુખમાં સદા તું માનસિંહ મા'રાજને. ૫
 જશ વાંધજે ઝાઝો અને થાજે સંકળ મનકામના,
 રે'જે સદા સુખમાં અને કરજે સદા શુભ નામના,
 આશિષ મારી એજછે અંતર થકી અધિરાજને,
 પ્રભુ રાખજે સુખમાં સદા તું માનસિંહ મા'રાજને. ૬

